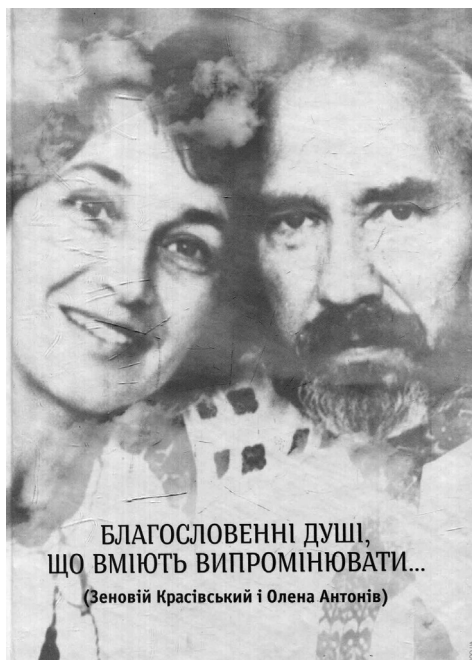




**Благословенні душі,
що вміють випромінювати...
(Зеновій Красівський і Олена Антонів) /
Упор. Л.Маринович, Ю.Зайцев. –
Л.: Свічадо, 2015. – 960 с.**

Презентація впорядкованої Любов'ю Маринович і Юрієм Зайцевим книги відбулася 12 вересня 2015 р. в музеї етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України (Львів). Проводилася вона в рамках XXII Форуму видавців. Згодом такі ж заходи пройшли у Дрогобичі, Моршині, Стрию Львівської області, в Івано-Франківську, у с. Витвиця Долинського району Івано-Франківської області, де 12 листопада 1929 р. народився З.Красівський, в Українському католицькому університеті (УКУ, Львів). Певною

мірою символічним виявилось те, що івано-франківська презентація відбулася у приміщенні обласної універсальної наукової бібліотеки імені І.Франка, де 27 листопада 1967 р. виїзна сесія Верховного суду УРСР розправилася з керівниками підпільної антирадянської організації – Українського національного фронту (УНФ). Його співзасновника З.Красівського було засуджено до 12 років позбавлення волі (5 років тюрми, 7 років виправно-трудової колонії) і 5-річного заслання. Це покарання виявилось другим за суворістю у справі УНФ.

Ідею книги запропонував письменник, літературознавець, публіцист, діяч руху опору 1960–1980-х рр., громадський і духовний авторитет Є.Сверстюк. Своїми міркуваннями він поділився з подружжям Мариновичів – колишнім учасником Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод (УГГ), політв'язнем, а нині – віце-ректором УКУ п. Мирославом та його дружиною п. Любою, досвідченим редактором і коректором. Власне, це їй довірено і як, на жаль, виявилось, заповідано втілити задум натхненника. За його ж порадою до копіткої роботи долучився кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу новітньої історії Інституту українознавства імені І.Крип'якевича НАН України Ю.Зайцев. Він – один із небагатьох, хто від 1991 р. й понині невтомно досліджує український опозиційний рух другої половини ХХ ст., життєписи його учасників, в їх числі З.Красівського та О.Антонів, має великий архів відповідних текстових, відео- та фотоматеріалів, випустив десятки тематичних публікацій. Він, до слова, підготував відому в наукових колах працю з історії УНФ¹. Саме завдяки професійним зусиллям Ю.Зайцева «Благословенні душі...» набули статусу повноцінного історіографічного доробку.

¹ Див.: Український національний фронт: дослідження, документи, матеріали / Упор. М.В.Дубас, Ю.Д.Зайцев. – Л., 2000. – 680 с.

Насамперед книга, яка побудована за проблемним принципом, розкриває біографію й діяльність З.Красівського. Він – маловідомий загалові, але яскравий представник історії нескореної України другої половини ХХ ст., котрий, увібравши націоналістичні переконання з дитячого віку, не змінював їх упродовж життя, не піддавався спокусам кон'юнктури. Сповідуючи ідеї «чинного націоналізму», утіленого Організацією українських націоналістів (бандерівською), став подвижником українського спротиву, представляючи його національно-визвольний, правозахисний, релігійний і культурницький сегменти. Від 1944 р. З.Красівський – у лавах ОУН(б), вояк Української повстанської армії, далі, як мовилося вище, співзасновник УНФ, згодом діяч УГГ, співорганізатор Української Гельсінської спілки (УГС), Усеукраїнського політичного об'єднання «Державна самостійність України», очільник крайового проводу ОУН(б) в Україні, поборник легалізації Української греко-католицької церкви (УГКЦ), політв'язень, жертва радянської каральної психіатрії. Окрім усього – автор художніх прозових і поетичних творів, серед яких історичний роман «Байда», збірки поезій «Месник», «Невольницькі плачі»; пам'яток епістолярного жанру («Листи з неволі», «Владимирський централ») і публіцистики; злободенних суспільно-політичних документів. Отож не дивно, що йому присвячено чотири з п'яти частин документального видання.

Частина перша – «Зеновій Красівський: життя і слово» (с.21–402) – складається з чотирьох розділів. Їх назви промовисто розкривають зміст уміщених матеріалів: «Вибрані прозові твори та заяви» (с.23–128), «Поетичні збірки» (с.129–204), «Виступи» (с.205–265), «Листи» (с.266–402). Можливо, до листів варто було б перемістити (із розділу 1) «Владимирський централ», який написаний у вигляді своєрідного продовжуваного листа до другої дружини – О.Антонів, але, в основному, жанри решти творів збігаються з темами розділів.

Із першого – варті уваги автобіографії (с.23–30), що висвітлюють ключові віхи життєвого шляху З.Красівського. Він мав чудову пам'ять і тому фактам, які повідомляв, можна цілком довіряти, що підтверджується зіставленням із наведеною в інших джерелах інформацією. У цьому ж розділі, окрім автобіографій, подано «Спогади про Витвицю і юність» (с.30–35), «Тактику Українського національного фронту» (с.36–54), де окреслено стратегічно-тактичні засади УНФ, через що її варто розглянути детальніше. Документ поєднував декілька рубрик, зміст яких включав обґрунтування історичних передумов утворення, ідеологічні принципи та вимоги до членства в організації. В «Історичній ситуації» оглядалося політичне становище УРСР, критично осмислювалися внутрішні події часу хрущовської «відлиги», аналізувалася криза міжнародного комуністичного руху, аргументувалася потреба відновлення визвольної боротьби поневолених націй способом розгортання підпільних антирадянських угруповань. У рубриці «Організація підпілля» формувалися цілі, завдання УНФ, окреслювалася його структура, технології налагодження самвидаву й ведення пропаганди. Простудіювавши «Методи органів державної безпеки», учасники УНФ могли ознайомитися зі специфікою роботи КДБ, правилами конспірації, поведінки під час арешту та слідства. Усе завершувалося поясненням доцільності прийняття присяги вступника та її текстом. Використовуючи «Тактику...», Д.Квецко уклав «Статутіві принципи

Українського національного фронту (проект)», «Програмові вимоги Українського національного фронту (проект)», писав публіцистичні статті для «Волі і Батьківщини». А отже «Тактику...» цілком справедливо можна вважати концептуальним документом УНФ.

Потрібно також уточнити та прояснити ситуацію довкола «Заяви в'язнів Владимирської тюрми» (с.54–56). Улітку 1969 р. у цьому сумновідомому централі відбулося одне з резонансних голодувань, яке стало відповіддю на погіршення якості тюремної їжі. Власне З.Красівський виступив одним з ініціаторів події, а за даними першого випуску чорноволівського «Українського вісника» – співавтором звинувачувального протесту, адресованого Організації Об'єднаних Націй. Хоча, за спогадами Михайла Гориня, І.Кандиби й Л.Лук'яненка, він тексту не писав і не підписував, подальші репресії з боку КДБ підтверджували його дієвість у тому епізоді. Таким чином, стає зрозумілою логіка публікування цього документа, як такого, що опосередковано доводить першочергову роль З.Красівського в акціях протидії адміністрації Владимирської в'язниці.

Після дострокового звільнення та відбуття заслання він не припиняв суспільно-політичної активності, яку проявляв у різних галузях. Факт його приєднання до правозахисного руху засвідчує «Заява» (с.56–58) про вступ в УГГ від жовтня 1979 р. Участь у процесі українського національного пробудження кінця 1980 – початку 1990-х рр. і спробу його аналізу відображає стаття «Становище України у світі» (с.115–126). А думки, висловлені З.Красівським щодо релігійної ситуації в республіці, і його зусилля, докладені задля утвердження УГКЦ, ілюструє звернення «До віруючих в Україні й усіх землях» (с.126–128). Що ж до «Владимирського централу» (с.58–114), написаного впродовж листопада – першої половини грудня 1979 р., то його можна вважати чи не кращим твором вітчизняного епістолярію, де описано особливості функціонування радянської пенітенціарної системи, її використання для впокорення представників опозиції, їх виживання, намагання організовано протистояти поневолювачам.

Другий розділ книги містить дві збережених на сьогодні поетичних збірки З.Красівського: «Месник» (с.129–139) і «Невольницькі плачі» (с.140–204). Якщо друга неодноразово публікувалася, то «Месника» повністю оприлюднено вперше. Створивши цю збірку влітку 1964 р., автор долучився до «щопти» (за В.Стусом) шістдесятників. Але, на відміну від метафоричних образів, що їх витворила плеяда, яка була «лишень для молитов і сподівання» (за В.Стусом), у його віршованих рядках звучали відкриті звинувачення на адресу КПРС – носія людиноненавистницької комуністичної ідеології та Росії – осердя радянської імперії, які впосліджували Україну й українців: «Що взяли право у людини, / Ввели в закон сваволю дику, / Що сплюндрували Україну, – / Я славлю партію велику!» (с.129); «Тобі, Росіє, честь, хвала! / Всіх на шляху своїм змела» (с.130); «За слъози наших матерів, / За смерть батьків, за кров братів» (с.130). Запропоновані впорядниками варіанти декотрих поезій «Месника» відрізняються від тих, які зберігаються в архіві управління Служби безпеки України в Івано-Франківській області, а «Невольницьких плачів» – від тих, які видрукувані попередньо. Утім усе пояснюється просто: де-не-де враховано правки, внесені Є.Сверстюком на прохання автора, а, крім того, самвидавні твори під

час численних переписувань зазнавали коректив, навіть спотворювалися, зрештою, вийшовши з-під пера творця, надалі існували своїм життям, що, однак, не применшує їх мистецької цінності, а навпаки – підкреслює самотність, доводить суспільну затребуваність.

Третій розділ видання пропонує читачеві тексти виступів З.Красівського, які він виголошував у ході численних акцій «мітингової демократії», на партійних зібраннях, перед представниками української діаспори. Варто виокремити вперше опубліковані промови «Перед священиками за кордоном» (с.207–212), «На місці загибелі Романа Шухевича в Білогорщі» (с.213–215), «На могилі батьків Ярослава Стецька» (с.219–221), «На освяченні помешкання Івана Кандиби» (с.221–224), «На мітингу в честь Романа Шухевича» (с.224–225) із зібрання Ю.Зайцева. Інші записувалися й пізніше оприлюднювалися зусиллями побратимів. У всіх відображено базові тези націоналістичних переконань З.Красівського, його бачення актуальних проблем історії й майбуття українського державотворення. Що цікаво, оцінки, висловлені ним щодо минулого та перспектив російсько-українських взаємин, передбачали неминучість агресії проти України. «Розв'язуючи українські завдання, маємо постійно дивитися на Росію. [...] Свої інтереси Росія завжди доводьнила з позиції сили. Гадаю, що так воно буде й надалі», – пророчив він у статті «Ми ще не самостійні» (с.263–264).

Завершальний розділ частини першої – епістолярний. У ньому – листи до першої дружини Стефанії, синів Мирослава та Ярослава (с.266–308), двоюрідного брата С.Селешка (с.310–311), із десятків – до побратимів М.Мариновича (с.365–366), Й.Терелі (с.370–371), М.Масютка (с.371–372), З.Попадюка (с.372–383), Я.Стецько (с.401–402) тощо. Установлено прізвище адресата «Зеновії N» (с.367–370) – З.Бігун, діячки ОУН, яка проживала у Чикаго й допомагала політв'язням. Надзвичайно цікаві та контroversійні епістоли С.Красівської (с.308–310), написані нею до вже колишнього чоловіка під час його перебування у Смоленській спецсихлікарні. Вони ілюструють складний клубок почуттів між подружжям у ті хвилини, коли одного з двох переслідують за присвяту своєї долі служінню народові. Рівночасно послання зі Смоленська адресувалися о. Ярославові (Лесів) (с.312–320), І. та О. Сокульським (с.320–327), із заслання (населений пункт Луговської Ханти-Мансійського р-ну Тюменської обл. РРФСР) – Є.Сверстюкові (с.327–358), Д.Квецьку (с.359–362), І. та Л. Світличним (с.383–401). Знову ж таки, цей масив листування оприлюднено вперше. Історична цінність кореспонденції З.Красівського в тому, що, крім особистих, у ній постійно порушувалися загальнолюдські проблеми, розкривалися плетива стосунків між політичними в'язнями, маловідомі факти легалізації УГКЦ, відродження громадських і партійних традицій у період «перебудови», відновлення ОУН(б) в Україні. З іншого боку, листи, писані філологом, становлять і літературознавчий інтерес.

Логічним продовженням розділу 4 стала частина друга – «В'язень сумління: листування Зенка та Айріс» (с.403–597). Вона, по суті, відтворює впорядковану М. і Л. Мариновичами книжку «Перегук двох над безвістю» (1995 р.), що вміщує кореспонденцію З.Красівського з членом «Міжнародної амністії» американкою А.Акагоші. Їхні листи – це, фактично, на сьогодні чи не єдине всеохоплююче

свідчення про відбування З.Красівським заслання в Лутовському. Можна довідатися про побут засланця, його дозвілля, дії щодо налагодження або відновлення зв'язків із друзями, про зусилля, що їх світова спільнота спрямовувала на підтримку переслідуваних владою інакодумців. Потенційно пізнавальна заключна стаття Н.Світличної «Ти була для мене зіркою...» (с.591–593), де розкривається нелегка доля А.Акаюші та відображається психологія стосунків між двома людьми, які жодного разу так і не зустрілися.

Частина третя – «Спогади про Зеновія Красівського» (с.598–786) – складається з двох розділів. У першому зібрано мемуари друзів, товаришів, знайомих, з якими перетиналися дороги антикомуністичної боротьби у «великій зоні» СРСР чи в місцях позбавлення волі. У другому здебільшого – посмертні згадки або тексти, пов'язані з ушануванням пам'яті українського націоналіста.

У розділі першому відчутну джерельну смість мають, знову-таки, первинні матеріали. Це – мемуари Ю.Долішнього «Караганда» (с.604–609), Є.Дацюка «Наш неспокійний Зенко» (с.612–616), М.Гель «Спогади про Зеновія Красівського» (с.686–689), інтерв'ю П.Розумного (с.667–671), В.Кулинина (с.671), звідки можна почерпнути ексклюзивну інформацію про повсякдення та просвітницько-культурницький розвій українців-виселенців у Казахстані, видавничу місію УНФ та перебіг слідства після викриття організації, перебування З.Красівського у Львівській обласній психлікарні, його роль у відновленні УГГ після арештів її засновників. Адже саме він налагодив зв'язки з О.Мешко (Київ), М.Горинем (Львів), І.Сокульським (Дніпропетровськ), іншими чільними правозахисниками, котрі планували створити західну, східну і південну ланки групи у Львівській, Івано-Франківській, Дніпропетровській та Херсонській областях. Крім того, збирав і поширював дані про випадки порушення прав людини, про «в'язнів сумління», підписував меморандуми, зберігав документи УГГ і твори самвидаву, спільно з О.Антонів опікувалися фінансовими питаннями фонду, створеного О.Солженіциним для допомоги політзасудженим та їхнім родинам. А ще зі споминів Б.Гориня «Красівський в Українській Гельсінській спілці» (с.693–700) і В.Яворського «Він був безкомпромісним» (с.700–701) стає відомо про старання, яких докладав для відновлення УГГ у вигляді УГС та, зокрема, її осередку на Львівщині.

20 вересня 1991 р. в Моршині, дочекавшись акту проголошення незалежності України, З.Красівський відійшов у засвіти... Символічно, що розділ другий в основному складається зі вшанувальних републікацій. Із-поміж оригінальних слід виокремити опрацьовані Ю.Зайцевим тексти аудіозаписів промов (с.755–762), що їх виголошено 11 листопада 1995 р. під час відкриття пам'ятника у с. Витвиця. Емоційно насиченими були виступи М.Мариновича, М.Красівського (рідного брата), І.Калинця, С.Хмари, Є.Пронюка, О.Витвицької, засновниці музею імені відомого односельця. Прихильністю, чуттєвістю, оригінальністю інтерпретацій вирізняється слово Д.Гусяк (с.762–765), де побіжно окреслено діяльність З.Красівського щодо легалізації УГКЦ, відродження ОУН(б), співтворення Всеукраїнського політичного об'єднання «Державна самостійність України». До слова, останнє – єдина політпартія, котру створював З.Красівський. Він входив до її Головної ради, зорганізував та очолив

Стрийський міськрайонний осередок, започаткував його газету «Заграва» та друкований орган партії – журнал «Українські проблеми». У принципі його вибір на користь «ДСУ» був виправданим. Адже хоча програма об'єднання й базувалася на радикальних ідеях «чинного націоналізму», рішеннях III Надзвичайного великого збору ОУН(б), була співзвучна з гаслами УНФ, воно своєю поміркованою назвою вабило широкі верстви, що мало слугувати платформою відновлення ОУН(б) в Україні.

За аналогіями з попередніми впорядковано матеріали частини четвертої – «Олена Антонів – берегиня» (с.787–844), які присвячені цій щиросердній жінці, невтомній натхненниці української справи 1960–1980-х рр. Вона народилася 17 листопада 1937 р. у Бібрці сучасного Перемишлянського району, що на Львівщині. Вихованка національно свідомої родини часто відвідувала львівський клуб творчої молоді «Пролісок», була ініціатором різдвяних, заборонених владою, колядувань і вертепів, усіляко підтримувала першого чоловіка – В.Чорновола в його протистоянні з радянською системою, брала участь у виготовленні, зберіганні та розповсюдженні самвидаву, виконувала обов'язки розпорядниці фонду О.Солженіцина на Галичині. Здобувши фах лікаря, застосовувала його для допомоги всім, хто боровся проти тоталітаризму. Її домівка у Львові стала таким самим клубом однодумців, епіцентром гостинності, яким було помешкання Світличних у Києві. Усього понад сім років тривало її сімейне щастя зі З.Красівським. 2 лютого 1986 р. О.Антонів загинула в дорожньо-транспортній пригоді у Львові.

До наших днів про цю «людину честі й обов'язку», як назвав її С.Караванський (с.798), дійшло декілька десятків публікацій. Але позаяк вони здебільшого розпорошені по закордонних часописах, українські читачі мали до них обмежений доступ. Завдяки праці впорядників найзмістовніші дописи вдалося зібрати разом. Тут і спогади З.Красівського (с.789–791), і листи О.Антонів до Є.Сверстюка та Л.Попадюк (с.792–796), і пам'ятні прозові й поетичні посвяти від друзів та знайомих (с.804–818, 821–832). Знакові віхи її біографії розкрито у статтях Ю.Зайцева (с.832–837), Ю.Шухевича (с.837–839), М.Довгань (с.840–844). Вони не лише описують маловідомі на сьогодні історичні події, а ще й сприяють глибшому розумінню внутрішнього світу подружжя Красівських, уводять у коло найпомітніших постатей української опозиції, причому з такою теплою, душевною подачею, що складається враження, ніби те коло було великим родинним.

Заклучна частина видання – п'ята (с.845–902) – включає два розділи додатків та один із життєписами З.Красівського й О.Антонів. У першому передруковано передмову С.Караванського до лондонської публікації «Невольницьких плачів» (с.847–848) та (з деякими скороченнями) брошури Д.Юсипа «Зіновій Красівський: сторінками життя і творчості» (с.849–852), «Він вічно скакав на чорному коні...» (с.853–863), до яких зроблено наукові коментарі.

Другий розділ буде особливо корисним історикам, адже він уводить в обіг том №3 справи 7536 П з архіву управління СБУ в Івано-Франківській області та аркуші з Галузевого державного архіву Служби безпеки України, що стосуються УНФ, участі в ньому З.Красівського, висвітлюють перебіг слідчих дій після його затримання. Комплекс текстів доволі обширний: протокол затримання (с.865),

постанова про взяття під варту (с.866–867), анкета заарештованого (с.867–869), протоколи допитів, які відбувалися впродовж квітня 1967 р. (с.869–880), довідка про попередню судимість (с.881), рецензія й відгук на історичний роман «Байда» (с.881–882), протоколи огляду попередніх кримінальних справ (с.882–885), вирок Верховного суду Української РСР (с.890–901), повідомлення голови КДБ УРСР про продовження оперативно-слідчих дій щодо УНФ упродовж 1967–1970-х рр. (с.901–902) тощо. У досьє збережено стилістику й синтаксис оперативників КДБ, а використання впорядниками різноманітних шрифтів уможливило відтворення оригінального вигляду аркушів.

Завдячуючи винятковій скрупульозності кадебістів, їх офіційні довідки відзначаються деталізацією подій, але грішать упередженістю суджень. Передусім не зайве ставити під сумнів звинувачувальні пасажі щодо З.Красівського, а також інших учасників УНФ або свідків. Також не варто з цілковитою довірою сприймати тексти протокольних записів. Адже, зазвичай, допитувані не говорили правди: або у силу інстинкту самозбереження, або через попередні домовленості щодо конспірації. І ще: оскільки протоколи писали слідчі, то саме вони, а не затримані, формулювали шаблонні вирази, як-от «антирадянські націоналістичні документи», «націоналістична діяльність», «український буржуазний націоналізм». Саме слідчі називали оунівців і вояків УПА «бандитами» чи «членами банд». Окрім цього, вони komponували відповіді підозрюваного такими словами, що підсилювали «провину». Та, попри все, факти, що стосуються З.Красівського, його родини – дуже цінні. Вони висвітлюють не лише хроніку кримінального процесу за участі заарештованого, але й ключові моменти від дня його народження до дати виголошення вироку суду.

Розділ життєписів З.Красівського та О.Антонів складається з двох відповідних інформаційно насичених текстів і бібліографічних добірок (с.903–914). Ю.Зайцеву вдалося виправити немало фактичних неточностей, які досі трапляються у друкованих енциклопедичних виданнях, на інтернет-сторінках. А у списку літератури запропоновано вичерпний перелік загальнодотичних і вузькотематичних публікацій, присвячених головним героям.

Узагальнюючи все, зазначене вище, слід висловити декілька підсумкових суджень. Книга, зважаючи на особливості жанру, пропонує не прямі, а опосередковані погляди на події й оцінки осіб із боку впорядників. Проте на сьогодні вона може вважатися єдиною найповнішою збіркою матеріалів для пізнання біографії, чину З.Красівського й О.Антонів, а також, побічно, сотень пов'язаних із ними представників українського спротиву другої половини ХХ ст. Потужне текстове наповнення доповнюють понад 360 високоякісних світлин та ілюстрацій. Науковий рівень забезпечили необхідні в такому випадку атрибути: бібліографія, список скорочень, словник маловідомих імен, слів, назв, а також примітки та іменний покажчик, що налічує 805 позицій. Урешті-решт підготовлений фоліант – це пишний вінок пошани від нащадків тим, які жертвовно «випромінювали» свої «благословенні душі» задля здобуття незалежності й утвердження суверенітету нашої країни.

В.В.Островський (Івано-Франківськ)